

А.К. Ахметбекова , **А.Б. Жиекбаева** , **Ж.Р. Сейтметова**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: aaxbota@gmail.com

АРАБ САЯСИ ДИСКУРСЫҢДАҒЫ МЕТАФОРАНЫ АУДАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Саяси мәтіннің дискурстық мәнін белгілеуде метафора ауқымды орын алады. Метафораның герменевтикалық мағынасы саяси материалдарда шектелгенімен, оның дискурсын анықтау аудармашының тәжірибесіне тікелей байланысты. Саяси дискурс пен аудармашы қатынасы интерпретациямен белгіленеді, ал интерпретация аудармашының шығармашылық қабілетінен туындайды. Интерпретация әрқашан субъективтілікке жол береді, әсіресе саяси дискурстың идеологиямен байланыстылығы аудармашының бейтарап қалуына мүмкіндік бере бермейді. Алайда аударма үнемі мәдениетаралық деңгейде орындалатындықтан, оның туынды мәтінге барынша жақындатуға талаптану аудармашының кәсіби біліктілігін және оның жауапкершілігін танытады.

Қазақ тіліндегі аудармалар көбіне екінші туынды үдерістің нәтижесі екені қазақ тілді аудармашы мамандарының тапшылығынан көрініс берген жәйт. Әлі күнге дейін ғалымдар «саяси дискурс-аудармашы-идеология» қатынасындағы шешімін таппаған мәселелердің көптігіне мән берсе, қазақ аудиториясы үшін қызмет ететін аудармашылар алдында тұрған аударма мәселелері екі есе деп айтар едік. Осы мәселелерден туындайтын саяси дискурстағы метафораларды аудару қиындықтарын шешу қазақ аудармашы ғылымы үшін өзекті тақырып екені сөзсіз.

Мақалада саяси дискурстағы метафораның функциялары айқындала келе, араб билік өкілдерінің, саясаткерлерінің сөйлеген сөздерінде, жолдамаларында қолданылған метафораларды қазақ тіліне аудару ерекшеліктері қарастырылады. Метафораның ұлттық табиғатының ерекшелігін сақтау барысында сөзбе-сөз аудару не қазақ тіліндегі баламасын табу, саяси ахуалға байланысты дұрыс интерпретациялау, айтар ойды дәл жеткізу сияқты мәселелерге байланысты аудармашы алдында тұратын қиындықтарға талдау беріледі.

Түйін сөздер: саяси дискурс, интерпретация, метафора, аударма тәсілдері.

A.K. Akhmetbekova, A.B. Zhiyekbayeva, Zh.R. Seitmetova
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: aaxbota@gmail.com

Features of the translation of metaphors of Arabic political discourse

Metaphors play an important role in determining the discursive meaning of a political text. Although the hermeneutic significance of the metaphor is limited to political materials, the definition of its discourse depends on the experience of the translator. The relationship between political discourse and the translator is determined by the interpretation. Interpretation always takes into account subjectivity, especially since the connection of political discourse with ideology does not allow the translator to remain neutral. However, since translation is always performed at an intercultural level, the requirement to bring it as close as possible to the derived text demonstrates the professional skills and responsibility of the translator.

The fact that translations in the Kazakh language are often the result of a secondary derivative process is often associated with a shortage of qualified translators who are fluent in both Kazakh and foreign languages. Researchers pay attention to many unresolved issues in the relationship “political discourse-translator-ideology”. And in this regard, there are still a lot of translation problems faced by translators serving the Kazakh audience. The translation of metaphors used in political discourse is an urgent problem for translation into Kazakh.

The article defines the functions of metaphors in political discourse, considers the features of the translation into Kazakh of metaphors used in speeches and addresses of Arab politicians and officials; analyzed the difficulties that the translator faces in preserving the national color of metaphors in translation.

Key words: political discourse, interpretation, metaphor, translation methods.

А.К. Ахметбекова, А.Б. Жиекбаева, Ж.Р. Сейтметова

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aaxbota@gmail.com

Особенности перевода метафор арабского политического дискурса

Метафоры играют важную роль в определении дискурсивного значения политического текста. Хотя герменевтическое значение метафоры ограничено политическими материалами, определение ее дискурса зависит от опыта переводчика. Отношения между политическим дискурсом и переводчиком определяются интерпретацией. Интерпретация всегда учитывает субъективность, тем более, что связь политического дискурса с идеологией не позволяет переводчику оставаться нейтральным. Но поскольку перевод всегда выполняется на межкультурном уровне, требование максимально приблизить его к производному тексту демонстрирует профессиональные навыки и ответственность переводчика.

Тот факт, что переводы на казахском языке часто являются результатом вторичного производного процесса, связан зачастую с нехваткой квалифицированных переводчиков, владеющих в совершенстве как казахским, так и иностранным языками. Исследователи обращают внимание на многие нерешенные вопросы во взаимоотношении «политический дискурс-переводчик-идеология» в целом. И в этой связи, проблем перевода на казахский язык, с которыми сталкиваются переводчики, еще достаточно много. Несомненно, перевод метафор, используемых в политическом дискурсе, является актуальной проблемой для перевода на казахский язык.

В статье определены функции метафор в политическом дискурсе, рассмотрены особенности перевода на казахский язык метафор, использованных в выступлениях и обращениях арабских политиков и официальных лиц. Проводится анализ сложностей, с которыми сталкивается переводчик для сохранения национального колорита метафор при переводе.

Ключевые слова: политический дискурс, интерпретация, метафора, методы перевода.

Кіріспе

Бұқара ақпарат құралдарын «төртінші билік» деп атасақ, оның осы статусқа көтерілуіне бірден-бір септігі тиген саяси дискурс екені сөзсіз. Қоғамдық көзқарас, пікірді қалыптастыруға ықпал етуші саяси дискурс жаһандану және ақпараттың қолжетімділігі заманында өзінің функция ауқымын кеңейте түсті.

Саяси дискурстың басты функциясы саяси билікке қол жеткізудің құралы болып табылады. Саясаттың, саяси коммуникацияның түп негізі қоғамдық қатынастарды басқару, билеу болса, қоғам мәні дүниежүзілік деңгейге көтерілгендіктен, саяси дискурс бір мемлекетпен не бір аймақ шекарасымен шектелмейді. Технологияның шарықтай дамуының нәтижесінде саяси дискурс интернационалдық сипатқа ие болып, ақпараттық, декларациялық мазмұны бүкіл әлемді қамту барысында аударманы қажет етті және оған деген тәуелділігі айқындала түсті. Сондықтан да қазіргі таңда саяси дискурсты аударма, аударма теориясы тұрғысында қарастыру өте өзекті болып табылады.

Тақырып таңдауды дәйектеу және мақсаты

Зерттеудің мақсаты – саяси дискурс пен метафораның интерпретациялық сипатын аша отырып, араб саяси мәтіндерінде қолданылған мета-

фораларды қазақ тіліне аудару ерекшеліктерін практика жүзінде көрсету. Аталған мақсатқа жету барысында саяси дискурстың мазмұны, сипаты, метафоралардың саяси дискурс функцияларына тигізетін ықпалы қарастырылады. Сонымен қатар «саяси дискурс – интерпретация», «аударма – интерпретация», «метафора – интерпретация» тұрғысында зерделене отырып, аударма дәлдігіне жету жолдары, аудару тәсілдеріне мән беріледі. Жұмыстың зерзаты саяси дискурсты айқындаушы метафоралық тіркестер болып табылады, метафораға интерпретация беріп, аударма үлгісінде қолдану үшін араб саясаткерлерінің халық алдында шығып сөйлеген сөздері, жолдаулары, белгілі бір саяси оқиғаға байланысты туған арнау сөздері, т.б. қолданылды.

Зерттеу әдіснамасы

Мақалада негізінен саяси мәтінді аударуға қатысты мәселелер қарастырылып, аударма жұмыстары атқарылғандықтан, сипаттамалы, мәтіннің когнитивті анализі, дискурсивті анализ және салғастырмалы талдау әдістері қолданылды.

В.З. Демьянков пікірінше, дискурс дегеніміз, интерпретатордың ой көзімен жасалған мәтін (Демьянков 2002: 33). Аудармашы қалай болғанның өзінде мәтінді тек өз интерпретациясы тұрғысында бір тілден екінші тілге аударды. Демек аудармашы әуел бастан мәтінмен емес, дискурс пен жұмыс істеуге мәжбүр.

Н.Т. Басырованың тұжырымына сүйене Ю.Ю. Суханов саяси дискурсты кемінде үш тұрғыда қарастыру қажеттігін көрсетеді: 1) таза филологиялық мәтін ретінде, дегенмен мәтін фондына назар салып, интерпретатор әлемінде алға шыққан саяси және идеологиялық концепцияларды ескеру; 2) әлеуметтік-психолінгвистикалық тұрғыда қарастыру барысында саяси дискурс авторының мақсатын анықтау; 3) жеке-дара-герменевтикалық тұрғыда қарастыру барысында автор не интерпретатордың жасаған саяси ортаны не белгілі бір жағдай барысында орын алатын ой-пікірге мән беру (Суханов 2018: 201).

Демек аудармашы саяси дискурсты аудармас бұрын біріншіден, өз заманындағы саяси және идеологиялық концепцияларды білуі тиіс, екіншіден, саяси дискурстың тек адресатын ғана анықтамай, жалпы автордың мақсат-мүддесіне де талдау жасай алатын дәрежеде көрінуі тиіс, үшіншіден, саяси дискурс пен байланысты жағдайдың үш кезеңінен де хабардар болғаны жөн: жағдайдың туындау себебі, барысы және келешектегі көрінісі мен ықпалы. Яғни аудармашы саяси коммуникациямен жұмыс істегенде, үнемі контекспен жұмыс істеп, оны тани алатын жағдайда болуы керек. Матияс Банхеджи көрсеткендей: «With a view to this, the analysis of any translated text must extend to contemporary social, cultural, political and ideological features as well as to the textual realization and the context-based interpretation of such features» (Banhegyi 2014: 151), аударма барысы және нәтижесі әлеуметтік, мәдени, саяси және идеологиялық ерекшеліктердің барлығын ескерумен тығыз байланысты.

Харма (Kharma) саяси дискурстың негізгі екі сипатына мән береді: эвфемизмге жетуге бағытталған клишелердің көптігі және көптеген интерпретацияға жол беретін әдейі ойластырылған екіұштылық (Husam Naj Omar 2015: 19). В.З. Демьянков саясаттану филологиясы мәселелерін қарастырған еңбегінде Х. Медер, М. Альбертос сияқты зерттеушілердің ой-пікірлерін жинақтай келе, саяси дискурстың үш мақсатына сай оның өзіндік сөз саптауы, стилистикасы қалыптасу барысында деп пайымдайды: 1) сыни баға беру және агрессивтілік, 2) эффе́ктивтілік, 3) өз пікірін дұрыс деп танытуға ұмтылу. Осы мақсаттардың негізінде саяси дискурстың басты сипаты тоталитарлық деп анықтап, негізгі белгілерін былай көрсетеді:

– шешендік сөз, декларациялық мәлімдеулер басым келеді;

– уағыздың шыңына жетуі (триумфалдылығы);

– логикадан гөрі идеологиялықты алға тарту;

– абстракциялылық және ғылымсымақтылық;

– асырма сын мен жалынды сөз;

– ұраншылдық;

– үгіт-насихатшылдық;

– асыра «мен» үстемділігі;

– партиялық формализм;

– абсолютті ақиқат өз жағында деп сендіру (Демьянков, 2002: 35).

Бұл белгілер саяси дискурстың көркем сөз үлгілеріне иек артатыны және әдеби әлемнің сөз құбылту, бейнелі сөйлеу қасиетін өз функциясын атқару жолында барынша қолданатынын танытады. Сондықтан саяси коммуникация мәтін тұрғысында әдеби үлгі мен ақпараттық мәтін қосындысы болып табылады.

Саяси мәтіннің астарлы контекстілері негізінен тіл көркемдегіш құралдар арқылы жасалады. Тіл көркемдегіш құралдар көркем сөзге тиесілі болғандықтан, саяси дискурсты документалдылықтан, ақпараттылықтан алыстататыны шексіз. Осыған байланысты аудармашы көркем сөзді аудару тәсілдерін саяси мәтіндерге де қолданғанымен, публицистикалық стильді ұстануға мәжбүр.

Саяси дискурстың бір ерекшелігі – метафоралар негізінде саяси концептілер қалыптастыру. Метафора ұқсастықтарға негізделген көркемдегіш тіл құралдарының бірі ретінде шығармашылық тұрғыда еш шектеуі жоқ троп болып табылады, яғни бейне жасауда оның туындылық қасиеті ерекше (Хазагеров 2009: 132). Металогиялық сөзге жататындықтан, метафораның мазмұны интерпретациямен байланысты. Интерпретация негізінде метафорамен жасалған тіркестер үнемі мәндік тұрғыда құбылмалы болып, саяси концептілердің аясын кеңейте түсіп, аудармашының жұмысын күрделендіре түседі. Саяси концептілер аударма үдерісіне қатысқанда, өздерінің туындау, қалыптасу, даму, яғни тарихын да қатар алып жүреді. Аудармашы дискурс ауқымында екі мәдениеттің, тілдің өзара қарым-қатынасын жүзеге асырады. Осыдан аударма дискурсаралық әрекет болып табылады (Зуборева 2018: 202).

Демек, аудармашы саяси дискурсты құрайтын метафораларды аудару барысында өз интерпретациясына негізделеді. Аудармашы интерпретация жасағанда, Н.К. Рябцева көрсеткендей,

болмай қоймайтын тіларалық ассиметриядан асып, мәтіндегі ақпараттан барынша зор ақпарат ала алатындай дәрежеде көрінуі қажет (Рябцева 2008: 24). Метафораның ұлттық табиғаты басым, оның мәдениет құраушы, мәдениет айқындаушы қасиеттері аударма жасау барысында қиындық туғызады. Аудармашы екі тілдің де метафорасын терең тану арқылы ғана аударманың дәлдігіне жауап бере алады. Алайда саяси дискурсқа қатысты аударма дәлдігін анықтау өте күрделі мәселе.

Талқылама және нәтижелері

Метафора саяси дискурста арнайы бағалау-бағдарлау қызметін атқаратын тілдің маңызды экспрессивті құралдарының бірі ретінде әсершілдік туғызу, ықпалын жүргізу аспектілерімен көрініс табады. Саясаткерлер метафораларды адресатқа әсер етудің ұтымды құралы деп, оны белгілі бір әрекеттерді жасауға түрткі болу үшін, өз тұлғасын басқалардан өзгешелеу мен ақпаратты өз пайымына сай, түсінігі аясында баяндау үшін қолданады. Метафора аналогия арқылы танымдық қасиетке ие болғандықтан, түйінделген мәселелердің, күнгіртті жағдайлардың шешімін табуда маңызды рөл атқарады (Акаш Бадр Абдуллах 2011: 93).

Метафоралық ойлаудың мәні – оның көмегімен адам әлемді таниды, аналогы бар мүмкіндіктерді қолдана отырып, кейде бұлыңғыр болып көрінетін өмірдің жаңа құбылыстарын түсінеді. Бұл дегеніміз, адам ақыл-ой әрекетінде тек рационалды ойлауға ғана емес, сонымен бірге көп жағдайда белгілі бір құбылыстың мәнін түсінуге қатысы бар метафоралық ойлауға сүйенеді.

Саяси дискурстағы метафоралардың функцияларына қатысты бірнеше пікір бар. Мысалы, А.П. Чудинов саяси дискурспен байланысты метафоралардың келесі функцияларын ажыратады: 1) танымдық функция; 2) коммуникативті функция; 3) прагматикалық функция; 4) эстетикалық функция (Чудинов 2008: 124-129). И.М. Кобозеваның айтуынша, метафоралардың негізгі функциялары эвристикалық және дәлелділік (аргументтеу) болып табылады (Кобозева 2001: 136). Оған қоса қосалқы функциялар ретінде эстетикалық және белсенділік деп көрсетеді. А.В. Степаненко мына функцияларды айқындайды: прагматикалық, танымдық, эмоционалды, репрезентативтік, сонымен қатар ұлттық бірегейлікті, мәдени дәстүрлер мен халықтың тарихын сақтау және ұрпаққа жеткізу функциясы (Степаненко 2002: 4).

Метафоралардың маңызды қасиеттерінің бірі – мәтінді күшейту мүмкіндігі. Саяси және басқа мәтіндерде автор белгілі бір үлгіні таңдап, оны әртүрлі фреймдар бойынша күшейтеді. Бұл жағдайда фрейм дегеніміз, «белгілі бір ұғым төңірегінде жинақталған және осы ұғым үшін маңызды, типтік және мүмкін болатын мәліметтерден тұратын білім жиынтығы» болып табылады (Чудинов 2008: 132). Мұнда қолданылатын метафоралық бейнелер бірдей метафоралық модельге қатысты болғандықтан, бұл модельді басым деп санауға болады. Бұл кішігірім мәтіндерге тән. Көлемді мәтіндерге келетін болсақ, оларда бірнеше модельдер болуы мүмкін, бұл бізге бір модельді үстем етіп бөлуге мүмкіндік бермейді.

Метафора – саяси тәжірибені жария ететін публицистикалық тілдің ажырамас бөлігі. Оны көбінесе саясаткерлер, мемлекет басшыларынан бастап, саяси салада жұмыс істейтін журналистерге дейін қолданады. Өйткені адам баласының ойлау қабілеті негізінен метафоралық сипатқа ие, яғни адамның концептуалды жүйесі метафора көмегімен құрылымдалады. Метафоралар адамның концептуалды жүйесіне тиесілі болғандықтан, табиғи тілдің бейне өрнектері ретінде өмір сүреді.

Аударма тұрғысынан метафоралар да, фразеологиялық бірліктер де аудармашы тарапынан ерекше назар мен арнайы тәсілдемені талап етеді. Оларда бір немесе басқа адамдардың ойлауын сипаттайтын көптеген концептілер бар. Мысалы, дін, мәдени құндылықтар, элеуметтік және саяси жағдайлар және т.б. Олар халықтың менталдылығын, олардың түйсінуі мен шындық объектілеріне көзқарастарын айқын көрсетеді. Осы факторлардың негізінде әртүрлі метафоралық образдар жасалады, оларды аударуда түпнұсқа мағынасын белгілеу өте қиын. Сондықтан зерттеуші метафораны аударуға қатысты бірнеше жолын ұсынады. Я.И. Рецкер метафораны аударудың төрт тәсілін көрсетеді:

- 1) эквивалентті сәйкестік негізінде аудару;
- 2) вариативті сәйкестік арқылы аудару;
- 3) трансформациялық аударма;
- 4) калькамен аудару (Рецкер 1974: 117).

Бұл тәсілдердің барысы П.А. Ньюмарктың ұсынысына ұқсас екені байқалады:

- 1) сөзбе-сөз аудару;
- 2) теңеу арқылы аудару;
- 3) баламасын табу;
- 4) сөзбе-сөз аударма келе, жанына түсіндірме қосып отыру;

5) өзгеріске түсіре аудару (Ньюмарк 1988: 104-113).

Т.А. Казакова метафораны аудару тәсілдерін күрделендіре түскен:

- 1) толық аудару;
- 2) сөз қосу арқылы не бір бөлігін қалдыру арқылы аудару;
- 3) метафораны ауыстыру;
- 4) құрылымдық өзгерістер енгізу;
- 5) дәстүрлі сәйкестілік табу;
- 6) жарыспалы тәсіл (Казакова 2010: 245-246).

Н.И. Борковец метафораны аудару мына тәсілдерді қолдану барысында іске асады деген сенімде болды:

- 1) сөзбе-сөз аудару;
- 2) екі тіл арасында бейнелілік ұқсастық табу;
- 3) түсіндірме беру арқылы аудару;
- 4) трансформация;
- 5) компенсация;
- 6) экспрессивтік-прагматикалық аударма тәсілі;
- 7) метафоралық нейтрализациялау (Борковец 2000: 153).

И.А. Аржанованың ұсынған тәсілдері:

- 1) нақтылау арқылы аудару;
- 2) генерализациялау арқылы;
- 3) тенеумен аудару;
- 4) эквиваленттілік арқылы;
- 5) стилистік тұрғыда нейтралдау арқылы аудару;
- 6) тұтастай өзгерте отырып аудару (Аржанова 2013:153).

Ғалымдардың метафораны аударуға ұсынған тәсілдеріне шолу жасай келе, негізгі төрт жолын анықтауға болады:

- 1) шет тіліндегі көркем бейнені толық сақтау;
- 2) бейнелілікті ішінара сақтау;
- 3) бейнелілікті толығымен алмастыру;
- 4) бейнелілікті алып тастау.

Бірінші әдісті аудармашы метафораларды мағыналық және құрылымдық жағынан сәйкес келген кезде қолданады. Аудармашы тәржіме барысына туған тілі жүйесінде семантикалық-құрылымдық сәйкестікті, яғни лексикалық ұқсастық тұрғыда ғана емес, оның сөз тіркестерін байлайтын құрылым жағынан да беретін сәйкестікті іздейді. Бұған халықаралық тұрғыда универсалды метафорикалық тіркестер жатады. Мысалы, Махмуд Аббастың БҰҰ Бас Ассемблеясында сөйлеген сөзін қарастырайық (Махмуд Аббас):

دعونا نبني جسور الحوار بدل الحواجز وجدران الفصل.

Аудармасы: Бөліну дуалы мен бөгеттердің орнына диалог көпірін салуға шақырамыз.

Бұл сөйлемдегі *جسور الحوار* – қазақ тіліндегі «диалог көпірлері», орыс тіліндегі «мосты диалога», ағылшын тіліндегі «dialogue bridges» метафорасы семантикалық және діл тұрғысында бір-біріне сәйкес келеді. Сондай-ақ *جدران الفصل* – қазақ тілінде «бөліну/оқшаулану дуалдары/қабырғалары», орыс тілінде «стены разделения», ағылшын тілінде «separation walls» метафорасымен аудару бейнелілікті толық сақтап аударуға мүмкіндік береді. Тек қазақ тілінде «көпір» жалпы есім тұрғысында қолданылып, жекеше формада аударылғаны жөн.

Алайда метафораның құрамдас бөлігі ұқсас болғанымен, семантикалық мәніне өте мұқият болу керек. Мысалы «көпір» сөзімен туындаған мына метафораның мәні алдыңғы мысалдан мүлдем бөлек:

إن جسر الهوة بين إرساء السلام والاستقرار وجني الشعوب لثمار التنمية، يتصدر هموم محافل السلم والأمن الدولية.

(Президент ас-Сисидің 32 Африка одағы саммитіндегі сөзі, 2019)

Сөзбе-сөз аудармасы:

Бейбітшілік пен тұрақтылықтың зәкір тастауы мен халықтардың өркендеу/даму жемістерін жинау арасындағы алшақтық/ор/шұңқыр/күз көпірі – бейбітшілік пен қауіпсіздік жөніндегі халықаралық форумдардың басты назарында.

Бұл сөйлемде бірнеше метафора көрініс тапқан:

جسر الهوة – алшақтық көпірі, терең күз көпірі;

إرساء السلام والاستقرار – бейбітшілік пен тұрақтылықтың зәкір тастауы;

ثمار التنمية – дамудың жемістері;

Қазақ тілді оқырман бірінші метафораның *جسر الهوة* мәніне түсініктеме алмай еш қабылдай алмайтыны айқын. Бұл метафораның мәні мынада: алшақтықты жақындату үшін не терең ор/күздан өту үшін көпір керек. Яғни түсінбестік ор/күз болса, оны жоюдың жолы көпір салу болып табылады. Демек бұл метафораның мәні – «түсінбестікті жою, ой-пікір алшақтығын жақындату». Метафораның «көпір» сөзін сақтап қалу үшін антонимдік аударма тәсілін қолдануға болады: «түсіністік көпірі», «жақындық көпірі». Бірақ метафораның лексикалық құрамындағы «көпір» сөзін қазақ тіліне сақтап аударсақ, сөйлемді автор тұрғысында аудару еш мүмкін болмай қа-

лады. Сондықтан деметафоралау тәсілін қолдана, «көпір» сөзін қолданудан бас тартып, «алшақтықты жою» деп аударамыз. Өкінішке орай, «алшақтық» сөзі де аудармада бейнелілігінен айрылады.

«Бейбітшілік пен тұрақтылықтың зәкір тастауы» метафорасы араб тілінде көркем бейненің бірі. Алайда қазақ тілінде «кеме, зәкір» сияқты ұғымдар қолданысы кең тарамаған. Сондықтан бұл метафораны «бейбітшілік, тұрақтылық орнату» деп аударғанымыз сөйлем мәнін сақтауға мұраст береді.

«Даму/өркендеу жемістері» метафорасын аудармада сақтау мүмкіндігі болғанымен, «жинау» предикатын ауыстыруға тура келеді. Саяси дискурс тіл көркемдегіш құралдарды кеңінен пайдаланғанымен, оның ақпараттық функциясы бейнелілікті асыра қолдануға жол бермейді. Араб тілінде саяси дискурстың тілі метафораланған, ал қазақ тілінде қызыл сөзге шектеу қойылып, сөз саптауда «құрғақтық» дәстүрі қалыптасқаны байқалады.

Ұсынылатын аударма:

Бейбітшілік пен тұрақтылықты орнатудағы алшақтықты жою, халықтардың өркендеу жемістерін пайдалану – бейбітшілік және қауіпсіздік жөніндегі халықаралық форумдардың басты назарында. БАҚ беттеріндегі саяси дискурстың қалыптасу тарихын ХІХ-ХХ ғасырлардағы саяси жағдайлармен байланыстырамыз. Бұл жағдайлар халықаралық сипатта болғандықтан, саяси дискурста универсалды, барлық халықтардың дүниетанымы шеңберіндегі бейнелілік кең орын алды. Мұндай метафоралар көркемділік тұрғысында мезі болғанымен, белгілі бір ойды жеткізуде өзінің тиісті функциясын атқара алғанын айта кетіп, аудармашыларға тәржіма жасауда дайын қалыптар қорын, бейнелі сөздік жасағаны сөзсіз. Осындай қор жинақтаудың нәтижесінде метафораның жалпы қалыбы сақтала отырып, құрамдас сөздерді ауыстыру арқылы метафораның семантикасын аударма тіліне, ұғымына жақындату үдерісі байқалды. Мысалы, Махмуд Аббас сөзінен үзінді:

لكن كل هذه الجهود والمسااعي الصادقة، كانت تحطم دائماً على صخرة مواقف الحكومة "الإسرائيلية".

Аудармасы: Алайда мына барлық адал күшжігер мен талпыныс әрдайым Израилдік үкіметтің позиция жартасына соғылып, тас-талқаны шықты.

Бұл мысалда *صخرة مواقف* – «позиция жартасына соғылып, тас-талқаны шығу»

метафорасын құрайтын лексикалық бөліктерін басқа сөзбен де ауыстырып қолдануға болады:

تحطم على صخرة الظلم – әділетсіздік (зұлымдық) жартасына соғылып, тас-талқаны шығу;

تحطم على صخرة عدم الثقة – сенімсіздік жартасына соғылып, тас-талқаны шығу;

تحطم على صخرة الشك – күмәнділік жартасына соғылып, тас-талқаны шығу, т.б.

Жоғарыда келтірілген мысалдарда «жартас» сөзінің мәні метафоралық бейне жасауда қазақ тіліндегі «мызғымастық, қаттылық, беріктік» концептілеріне сәйкес келіп тұр.

Дегенмен, осы «жартас» сөзін төменде келтірілген мысалда (Президент ас-Сисидің сөзі, 2019) метафоралық тіркесте басқаша аударамыз:

ومن واجبنا أن نجدد العهد على أن نكمل تلك المسيرة بعزم لا يلين والهام لا ينضب في الاستناد طواعيةً وتحمساً على صخرة التضامن الأفريقي التي طالما عززت إيمان شعوب القارة بأن ترابطها هو السبيل الوحيد لصون حقوقها ومصالحها.

Сөзбе сөз аудармасы:

Біздің міндетіміз – еріктілік пен ынталылыққа сүйене отырып, иілмес беріктілік пен сарқылмас шабытпен африкалық ынтымақтастық жартасына жеткізер сапарды аяқтау келісімін жаңарту болып табылады. Бұл континент халықтарының өзара байланысы олардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың бірден-бір тәсілі екендігіне деген сенімдерін күшейте түсті.

Қазақ синтаксисінің заңдылығын сақтау мақсатында араб сөйлемі сөзбе-сөз екі сөйлеммен аударылды. Сөйлемдегі *صخرة التضامن* – «ынтымақтастық жартасы» деген метафора аудармада логикалық, синтаксистік, менталдық бірізділікті бұзып, сөйлемнің ой-пайымын ашудан гөрі, оның мән-мағынасын түсінуге нұқсан келтіріп тұрғанын айқын байқауға болады. Біріншіден, қазақ тілінде «жартас» деген сөздің концептісінде «құлау, соғылу, тас-талқаны шығу» сияқты жағымсыз предикаттық мән берсе, есім сөз тұрғысында «жалғыздық, елде қалып қоюшылық, тастандылық, оқшаулық, құлазу» ассоциацияларын туғызады. Екіншіден, «жартас» статикалық ұғым береді, ал мәтіндегі *صخرة التضامن الأفريقي* – «африкалық ынтымақтастық жартасына жеткізер сапар/жол» деген сегментте жолдың/сапардың «тығырыққа тірелген, тоқырауға ұшыраған» деген контекст еріксіз алға шығады. Бұл жағымсыз контекст жартастың статикалық мәні мен *كمل* етістігінің «кемелге жетті, аяқталды, бітті» мәнімен қосақталуынан туындайтыны сөзсіз. Сондықтан «жартас» сөзін

қазақта «биіктеу, жоғарылау, өсу» предикаттарымен қолданылатын «шың» сөзімен алмастыру керек. «Шың» да статикалық материал, алайда «ең биік, ең жоғары, жоғарылау мүмкіндігі шексіз» концептілерін қамтиды. Шыңға қатысты кез келген предикат динамикалық мәнге ие болатыны факт. «Жартас» сөзін «шыңға» ауыстыру арқылы біз бейнелілікті ішінара сақтап аударма жасадық.

Ұсынылатын аударма:

Біздің міндегіміз – қайыспас беріктілік пен сарқылмас шабытпен африкалық ынтымақтас-тықтың мызғымас шыңына бастаған жолды ерікті де ынталы түрде аяқтау үшін келісімшартты жаңарту. Бұл континент халықтарының өзара тығыз байланысы өз құқықтары мен мүдделерін қорғаудың бірден-бір тәсілі екендігіне деген сенімдерін күшейте түсті.

Егер аударма тіл жүйесінде мұндай сәйкестік болмаса, онда аудармашы сөйлеу нормалары деңгейінде баламасын іздеуге бастайтын екінші тәсілмен әрекет етеді. Бұл дегеніміз, бастапқы тіл және аударма тілдегі метафорикалық бейнелер сөздердің тіркесуі жағынан сәйкес келмейді, бірақ мағыналық жағынан тура соған сәйкес келеді. Фраза компоненттерінің бірі, бейнелі компонент өзіне жақын, немесе көмекші компонент – кез келгенмен ауыстырылуы мүмкін. Мысалы, «الدار الآخرة» метафорасының сөзбе-сөз аудармасы – «соңғы/ақырғы үйге аттандыру/жіберу», алайда беретін астарлы мағынасы – «ана/о дүниеге аттандыру (жіберу)». Бұл аудармада бейне сақталады, бірақ барлық лексикалық элементтер толығымен сәйкес келмейді.

Метафораларды аударудың тағы бір мысалы – араб тіліндегі мына мәтелді келтірсек: *أكل عليه الدهر وشرب*, сөзбе-сөз аудармасы: оны уақыт жеді және ішті. Бұл мәтел істің ескіргендігін, қазіргі кезде оның маңызды еместігін білдіру үшін қолданылады. Уақытты жеу және ішу етістіктерімен кейіптеп тұр. Х.К. Барановтың сөздігінде келесі аударма ұсынылады: *время состарило его/уақыт оны қартайтты/ескіртті* (Баранов 1994: 24). Акаш Бадр Абдуллах осы мағынаны орыс тілінде беру үшін мынадай тіркесті қолданады: «нечего искать прошлогодний снег (нужен как прошлогодний снег)» – былтырғы қарды іздейтін ештеңе жоқ (өткен жылғы қар сияқты қажет) (Акаш Бадр Абдуллах: 99). Ал қазақ тіліндегі баламасы – «болары болды, бояуы сіңді». Осылайша метафораларды аударудың үшінші әдісін қолдана отырып, бейнелі негізді толығымен алмастыруға болады. Бұл әдіс айтқан сөз-

дің мағынасын дәл жеткізсе және фразеологиялық бірліктің экспрессивті-стилистикалық сипаты мен түпнұсқаның жалпы сипаттылығына сәйкес келсе, адекватты деп санауға болады.

Аудармашы семантикалық-құрылымдық және қалыпты деңгейде тиісті сәйкестік болмаған кезде төртінші әдіске жүгінеді. Бұл жерде метафора сөзбе-сөз аударылып, оның мағынасын ашатын түсініктеме беріледі. Соңғы тәсіл егер аударма тілінде тиісті метафоралық өрнектер болмаса, ауыспалы бейнені аударудан бас тартып және метафораның мағынасын бейтарап стильмен беру болып табылады. Бұл жағдайда сөздің прагматикалық мағынасын амалсыздан жоғалту болады. Мысалы, *لزم الفراش* метафорасын аударғанда, аударманың ең сәтті шешімі – бейтарап стильде мағынаны жеткізу: *лежать в постели (о больном)/төсек тартып жату (наукас туралы)* (Баранов 1994: 704). Төртінші әдіспен аударудың тағы бір мысалы – *قام الماء* метафорасы – *вода замерзла/су қатып қалды* (Баранов 1994: 651).

Бейнелілікті алып тастау тәсілін кезеңдеп аудару барысында дәлелдеп көрсетуге тырысайық:

ولقد أنجزت تونس منذ التحوّل المبارك إصلاحات هيكلية على دواليب الإقتصاد هدفها زيادة الإنتاج الوطني وتأمين إنصهارنا في الإقتصاد العالمي والإستفادة من التفتح على المحيط الخارجي مع المحافظة على التوازنات الإقتصادية والمالية ودعم المكاسب الإجتماعية بتوزيع ثمار التنمية على كلّ الفئات والجهات.

Сөзбе-сөз аудармасы:

Тунис нәтижелі өзгерістерден кейін экономика шкафтарында (доңғалақтарында) құрылымдық реформаларды жүзеге асырды. Бұл реформалардың мақсаты – ұлттық өндірісті ұлғайту, әлемдік экономикаға сіңуімізді қамтамасыз ету және экономикалық, қаржылық тепе-теңдікті сақтай отырып, сыртқы (ортаға) әлемге ашықтықтан пайда алу, дамудың жемістерін барлық топтар мен ұйымдарға тарату арқылы әлеуметтік табыстарға қолдау көрсету.

Бұл сөйлемдегі метафоралар:

– *دواليب الإقتصاد* экономика доңғалақтары/шкафтары;

– *تأمين انصهارنا* балқуымызды/ еруімізді қамтамасыз ету;

– *ثمار التنمية* дамудың жемістері.

Алайда қазақ тілінде экономика дөңгелектері не шкафтары деген тіркесті қабылдау және түсіну қиындық туғызады: доңғалақ машинаның қозғалысын қамтамасыз ететін құрылғы, яғни

«жүргізетін», «қозғалтатын» деген ұғыммен байланысты болғандықтан итермелеуші күш деген түсінік қалыптастырады. Контекст бойынша «шкафтар» деген мәнін қолданған жөн. «Шкаф» қазақ тілінде кірме сөз, жат сөз. Ал метафора ұқсастыққа негізделгендіктен, қазақы дүниетаныммен байланысты образ туғызуы қажет. Демек метафора жасауға төл сөздерді қолданғанда сіңімді, түсініктірек болады. Мәтінде «экономика шкафтары» деген бейне «экономиканың салалары» деген мәнде қолданылған. «Шкаф» сөзін шкафты құрайтын сөрелермен алмастырсақ, контекстік мағынасына жақындаймыз: экономика сөрелері. Дегенмен бұл қазақ оқырманы үшін жаңа, тосын образ, бұл образ араб саяси дискурсына қолдануы табиғи болса, қазақ үшін жасанды болып тұр. Сондықтан аудармада бұл метафорадан бас тартып, автологиямен тәржімелеген жөн.

Екінші метафораны түсіну үшін, онымен байланысты сегментті сөзбе-сөз аударайық: ...оның мақсаты отандық (ұлттық) өндірісті ұлғайту және әлемдік экономикаға *балқуымызды қамтамасыз ету*.

«Балқу, еру» мәніндегі *انصهار* сөзін контекст бойынша «сіңу, бірігу» деп аударуға болады. Алайда қазақ тілінде «балқу, еру, сіңу, бірігу» сөздері саяси дискурста «сіңіп, жоқ болу, балқып, өз ерекшелігінен айрылу, бірігіп, өз тәуелсіздігінен айрылу» сияқты концептілерге ие. Аталған тіркес араб мәтінінде «әлемдік экономикаға лайық, сәйкес болу» деген мәнде қолданылған. Сондықтан да метафорамен аударғаннан гөрі «өз орнын белгілеу» деген тіркеспен аударған дәлірек болады. Араб саяси дискурсын мезі қылған «өз орнын белгілеу» тіркесін қолданудан қашып, метафорамен алмастырғанына қарамастан, мәтін мәнін нақты беру үшін қазақ тіліне металогианы автологиямен алмастыра аудару керек.

Үшінші метафора араб саяси дискурсында кеңінен қолданылады. Араб мәтінінде жемістерге қатысты «тарату» етістігі қолданылған. Қазақ пайымында «жеміс» көркем сөз тұрғысында «жеу, дәмін тату, жинау» предикаттарымен қолданылады. «Жемісін тарату» дегеннен гөрі «бөлісу» сөзі қазақ ұғымына жақын. «Тарату» етістігі «өзіне еш нәрсе қалдырмау» концептісін береді. Сондықтан да «даму жемістері» сөзін «даму нәтижелері» деп, ал «тарату» етістігін «қолдану, пайдалану» етістігімен алмастыру қажет сияқты.

Керісінше «сыртқы ортаға ашықтық» деген оралымды (сырт әлемге есік ашу) метафорасын қолданған қазақ тілінің нормасына келеді.

Ұсынылатын аударма:

Тунис оң өзгерістерден кейін экономика салаларының барлығында құрылымдық реформаларды жүзеге асырды. Бұл реформалар ұлттық өндірісті ұлғайтуға, әлемдік экономикада өз орнымызды белгілеуді қамтамасыз етуге, экономикалық және қаржылық тепе-теңдікті сақтай отырып, сырт әлемге есік ашып, одан пайда алуға, даму нәтижелерімен барлық топтар мен ұйымдарға бөлісу арқылы әлеуметтік жетістіктерге қолдау көрсетуге бағытталған болатын.

Король Абдаллах Екіншінің 2019 жылы сөйлеген сөзіне назар салсақ:

في الواقع، إن شبابنا العربي أعلى ما نمك، ومفتاح مستقبل هذه المنطقة وهذا العالم. (Король Абдаллах II, 2019)

Шынында да, араб жастары – біздің ең бағалы қорымыз және осы аймақ пен әлемнің болашағының алтын кілті.

Мәтінде «аймақ пен әлемнің кілті» деген метафора қолданылған, аудармада «кілт» сөзіне «алтын» эпитетін қосу арқылы аудармашы алдыңғы «ең бағалы/қымбатты» деген тіркестің мәнін аша түсіп, автордың айтар ойын нақтылай алған.

أصدقائي،

فاليوم، لا بد من العمل الجماعي لإنهاء الأزمات الإقليمية، وسد مواطن الضعف التي يستغلها الإرهابيون. كما يجب إدماج الدول ذات الأغلبية المسلمة في منطقة البلقان في أوروبا التي تحتضن الجميع، ودعم هذه الدول حتى تبقى أبوابها مغلقة أمام الجماعات الإرهابية، فهم جزء من عائلتكم (الأوروبية) وهم خطوط دفاعكم الأمامية. (Король Абдаллах II, 2019).

Сөзбе сөз аудармасы:

Достарым менің,

Бүгінгі таңда аймақтық дағдарыстарды тоқтату және лаңкестер/террористер пайдаланатын осалдық орындарға/ошақтарға бөгет қою/тосқауыл қою үшін бірлескен әрекет қажет. Сондай-ақ мұсылман халықтары көп мемлекеттердің барлығын қамтыған Еуропадағы Балқан аймағына бірігуі керек, осы елдерге есіктері/қақпалары террористік топтар үшін жабық болуы үшін қолдау көрсету керек, олар сіздің (еуропалық) отбасыңыздың бір мүшесі болып табылады және сіздің алдыңғы қорғаныс шебіңіз болады.

Бұл екі сөйлемдегі мына метафораларға назар аударсақ:

سَدّ مواطن الضعف – осалдылық/әлсіздік орындаларының бөгеті;

تبقى أبوابها مغلقة أمام الجماعات الإرهابية – лаңкестік топтар алдында есіктері жабық болып қалуда;

جزء من عائلتكم (الأوروبية) – отбасының бір мүшесі;

خطوط دفاعكم الأمامية – қорғаныстың алдыңғы шебі;

Аударма барысында қазақ тіліндегі араб кірме сөздеріне абай болу керек: мысалы, «مواطن» (көптік формада) сөзі және қазақ тіліндегі «отан» сөзі екеуі бір етістіктен туындаған: «وطن». Контекстен көрініп тұрғандай, бұл сөздің жағымсыз концептісі орын алған. Сондықтан «مواطن» «туған жер, отан» деп аударудан аулақ болайық. Араб саяси дискурсында көптеп кездесетін абстракцияны қазақ тіліне аудару оңай емес. Қазақ өзінің менталдылығына сай абстракцияны аз қолданады. Бірақ бұл сөйлемде абстракциядан қашып, «осал жерлер» деп есім сөзді сын есіммен алмастырсақ, бәрібір семантикалық тұрғыда бұлыңғырлық орын алады, сондықтан «осал» мен «орын» сөздерін біріктіріп, «осалдық» деген абстракцияға айналдыру барысында осалдықтың шығу көзін, қайдан шыққанын нақтыламай айналып өтуге болады.

«مواطن» сөзінің «ошақ» деген мәні де бар. Контекст бойынша бұл сөзді қолдану ұтымды болар еді, өйткені «терроризм ошағы», «өрт ошағы», «зұлымдық ошағы», т.б. метафоралар БАҚ беттерінде қолданылып жүр. Алайда «سَدّ» сөзінің «бөген, бөгет, тосқауыл, кедергі» деген мәндері ошақ семантикасына жанаспайды. «Ошақ» қазақ ұғымында құру, сөндіру, өшіру, құрту, қирату предикаттарымен танылады. Осыны ескеріп, «осалдылық/әлсіздік орындарының бөгеті» тіркесін «осалдық ошақтарын қирату» метафорасымен аударуды дұрыс деп есептейміз.

Ал мәтіндегі екінші метафораны аударуда мына ерекшелікті ескеру қажет: егер біз «باب» сөзінің «есік, қақпа» деген мәндерінің қайсысын қолданатынымызға байланысты не «жабу» не болымсыз етістік «ашпау» предикаттарының бірін таңдаймыз. Қазақтың қақпаны ашық тұрады, сондықтан жамандық келсе, қақпаны жабады, ал есік жабық тұрады, сондықтан жамандыққа есік ашпайды. Демек, бұл метафора қазақ тіліндегі бейнелі орамға толығымен сәйкес келеді, тек «есік» пен «қақпа» сөзіне қатысты предикатқа мән бергеніміз жөн: «лаңкестік топтарға есік ашпау» не «лаңкестік топтар алдында қақпа жабу».

Қалған екі метафораны сөзбе-сөз аударсақ, қазақ тілінің сөз саптау нормасына нұқсан келтірмейді.

Ұсынылатын аударма:

Достарым менің,

Бүгінгі таңда аймақтық дағдарыстарды тоқтату және лаңкестерге әрекет етуге мүмкіндік беріп отырған осалдық ошақтарын қирату үшін бірлескен амал қажет. Сондай-ақ мұсылман халықтары көп мемлекеттердің барлығын қамтыған Еуропадағы Балқан аймағына бірігіп, осы елдердің есіктері лаңкестік топтарға ашылмай, жабық болуын қолдау керек, олар сіздің (европалық) отбасыңыздың бір мүшесі болып табылады және сіздің алдыңғы қорғаныс шебіңіз болады.

Араб тіліндегі кей метафораларды қазақ тілінде бейнеліліктен бас тартып, біріккен сөз арқылы аударуға болады. Мысалы, Король Салман Абдель Әзиздің сөзінен үзінді:

وعلى نطاق أوسع، فقد حان الوقت للتركيز على المواطن، فهو حجر الأساس للاستقرار في منطقتنا

Сөзбе-сөз аудармасы:

Жалпы алғанда, отандастарымызға/азаматтарымызға көңіл бөлудің уақыты келді, өйткені олар біздің аймақтағы тұрақтылықтың негіз тасы.

حجر الأساس – негіздің тасы метафорасын «іргетас» деп аударсақ, сөйлем ойы ашыла түсетіні сөзсіз.

Ұсынылатын аударма:

Жалпы алғанда, отандастарымызға көңіл бөлудің уақыты келді, өйткені олар – біздің аймақтағы тұрақтылықтың іргетасы.

ولرجال الأعمال في بلادنا الغالبية أقول لهم : أنتم شركاء في التنمية ، والدولة تعمل على دعم فرص القطاع الخاص ليسهم في تطوير الاقتصاد الوطني ، فأنتم جزء من نسيج هذا الوطن (Король Салман бин Абдель Әзиз сөзі, 2019)

Сөзбе-сөз аудармасы:

Ал біздің қымбатты еліміздің кәсіпкерлеріне менің айтарым: сіздер дамудың серіктестері-сіздер және мемлекетіміз ұлттық экономиканың дамуына жеке сектордың қосатын үлесін қолдау үшін жұмыс істеп жатыр, өйткені сіздер осы елдің құрылысының/ матасының/тоқымасының бөлігі болып табыласыздар.

جزء من نسيج هذا الوطن – «елдің құрылысының/ матасының/тоқымасының бөлігі» деп аударылатын бұл тіркесті «құрамдас бөлігі» деп аударсақ,

қазақ тілді қауымға қабылдау жеңілірек болады деп білеміз. Әрине «тоқыма жібі» деген орамды да қолдануға болады, бірақ «экономика, сектор, жұмыс, үлес, кәсіпкер» сияқты ұғымдар сөйлемнің ақпараттық функциясына мән беруге итереді.

Ұсынылатын аударма:

Ал біздің туған еліміздің кәсіпкерлеріне менің айтарым: сіздер дамуға бірдей атсалыстыңыздар, мемлекетіміз ұлттық экономиканың дамуына жеке сектордың қосатын үлесін қолдау үшін жұмыс істеп жатыр, өйткені сіздерді осы елдің құрамдас бөлігі деп білеміз.

Қазақтың дүниетанымы бойынша, жамандық шақырмас үшін кей ауру, бәле-жәле атауларын атымен атауға тыйым салынған. Сондықтан метафоралық тіркесте табу сөздерді айналып өтіп, эвфемизм қолдана аудару біліктілікті қажет етеді. Мысалы,

ويظل الإرهاب سرطانياً خبيثاً يسعى للتغلغل في أجساد الأوطان الأفريقية، ويهاجم مفاصل الدولة الوطنية، ويختطف أحلام الشعوب وأبناءها. (Египет Президенті Сиси, 2019)

Сөзбе-сөз аудармасы:

Лаңкестік Африка елдерінің денелеріне енуге тырысатын, ұлттық мемлекеттің буындарына шабуыл жасайтын және халықтар мен олардың балаларының армандарын жүзеге асырмайтын қатерлі ісік болып қала береді.

Сөйлемде кездесетін метафоралар:

يظل الإرهاب سرطانياً خبيثاً – лаңкестіктің қатерлі ісік болуы;

أجساد الأوطان الأفريقية – Африка елдерінің денелері;

مفاصل الدولة – мемлекет буындары.

Көріп отырғанымыздай «سرطان» – аурудың рак атауы қазақ аудармасында тыйым салынған, тіпті сөзбе-сөз аудармасында сөз алмастыру орын алады.

«Африка елдерінің денелері» метафорасы тек дертке қатысты болғандықтан, контекспен байланысты сөзбе-сөз тәсілімен аударуға болады. Алайда қазақ «дене» деген сөздің орнына «бой» сөзін қолданып, бойын дерт шалды деген тіркестерге мойын бұрады. Бұл мәтінде аталған метафора араб дүниетанымынан гөрі, жалпы дүниежүзі халықтары қабылдаған жаһандану кезеңінде кең тараған универсалды бейнелілік десе болады. Саяси дискурспен таныстығы бар адамдардың барлығына дерлік танымал тілдік оралым болғандықтан, сөзбе-сөз аударма жасау арқылы қазақ тілінде де жаңа метафора ретінде қолданысқа ие болатыны айқын.

«Мемлекет буындары» деген тіркес те адам денесімен байланыстырылған. Сөзбе-сөз аудармасы қазақ тіліне жат болғанымен, сөйлем контексті аясында қолдануға болады. Бірақ буындарға қатысты «шабуыл жасау/шабуылдау» предикатымен қолдану қазақ тілінде оғаш естіледі. Сондықтан буынға пышақ салу – «буынсыз жерге пышақ салу/ұру» фразеологиясындағы предикатты қолдану арқылы бұл метафораны қазақы дүниетанымға жақындата түсуге болады.

Ұсынылатын аударма:

Лаңкестік Африка елдерінің денелеріне бойлап, мемлекеттің буындарына пышақ салып, халықтар мен олардың ұрпақтарының армандарына балта шабатын қатерлі ісік болып табылады.

Нәтижесінде «пышақ ұру», «балта шабу» сияқты бейнелер аударма мәтінді қару-жарақ қоймасына айналдырып жібергендей. Түпнұсқадағы «денеге ену, кіру», «буындарға шабуыл жасау», «арман-үміттерін тартып алу» предикаттары майдан-соғыс тақырыбымен байланысты болса да, қазақ аудармасына қарағанда салыстырмалы түрде жан-жақты және бейнелілік тұрғыда агрессивтілігі төмендеу тәріздес көрінеді. Сондықтан «балта шабудың» орнына үміт-арманмен байланысты предикат қарастыруға болады. «Үмітін үзу», «арман қанатын қию», «арманы шағылу» сияқты тіркестерді қолдануға болады, бірақ мағына тарлана түсетіндіктен, контекске сай «болашақ, келешек» сөздерін пайдалану керек.

Сонда мынадай аударма туындайды:

Лаңкестік Африка елдерінің денелеріне бойлап, мемлекеттің буындарына пышақ салып, халықтар мен олардың ұрпақтарының болашағына қол сұғатын қатерлі ісік болып табылады.

Осы жағдайда аударманың саяси дискурсқа қатысты екенін ескерсек, «лаңкестіктің» өте қауіпті екенін көрсету, оның жер-жебіріне жету барысында асыра сын, жалынды сөз, абсолютті сенім сипатына сай ұсынылған аудармаға тоқталар едік. Бұл жағдайда аудармашы саяси ахуал мен адресаттың көңіл-күйі, т.б. факторларды ескере отырып, өз таңдауын жасауы тиіс.

Хусам Хадж Омар көрсеткендей, саяси дискурсқа қатысты аудармада бейтараптылық жоқтың қасы: «Politics, language and translation are influenced by each other. When ideologically-motivated media outlets are involved, this relationship becomes even more complicated. Politicians use the media to employ the tools of political discourse to influence the public. Translators cannot be neutral and often find

themselves taking a side in political and ideological conflict, using different tools and strategies to serve their agendas and/or abide by the instructions imposed by the media outlets which they work for» (Husam Haj Omar 2015: 24). Сонда да аудармашы идеология шеңберінен шығып, аударма жасауда дәлдікке сүйенсе, өзінің білікті маман екенін көрсете алады.

Тұжырымдама

Саяси дискурстың сипаты оның функцияларымен белгіленеді. Негізгі функциясы билік және билікке қатысты амалдар адресаттардың болуын белгілейді. Жаһандану заманында адресаттардың көптілігі аударма қажеттілігін туындатып отыр. Сондықтан аударма жасаушыларды және олардың аударма нәтижелерін саяси дискурстың айналасына бір бөлігі ретінде қарастыру керек.

Аудармашы мен саяси дискурс қатынасы саяси дискурсты белгілейтін сырт факторларға тәуелді. Аударма интерпретация болса, аудармашы интерпретатор тұрғысында саяси дискурсты анықтайтын компоненттерден хабардар болып, саяси коммуникацияның ерекшелігін айқындай алатын деңгейде болса, саяси дискурстың мазмұнын жете ұғына алады.

Қорытынды

Біз қарастырып отырған саяси дискурстағы метафора еркін интерпретацияға жол береді. Дегенмен аудармашы қызметі оның кәсіби біліктілігіне байланысты түпнұсқаны барынша дәл берумен айқындалады. Сондықтан метафораны аударуда маман бірнеше ережелерді ұстануы тиіс:

1) Метафора адамның ойлауының аналогтық мүмкіндіктері арқылы өмірдің күрделі немесе жаңа құбылыстарын ұғыну тәсілі болғандықтан, саяси дискурсқа қатысты мәтіндерді барынша түсінікті, таратып және дәл аударуға талпынуы тиіс. Бұл аудармашының екі (не бірнеше) тілді ғана жетік біліп қана қоймай, екі (не бірнеше) саяси дискурсты да жете меңгеру талабын қояды.

2) Метафора ұлттық табиғаттың көрінісін молынан сақтаған бейнелілік болғандықтан, аудармада оның түпнұсқалық ерекшелігін сақтай отырып, аударманы қабылдаушылардың дүниетанымына сіңімді қылуға талаптану қажет.

Осыған байланысты метафораны негізгі төрт тәсілмен аударуға болады: шет тіліндегі көркем бейнені толық сақтау арқылы; бейнелілікті ішінара сақтау арқылы; бейнелілікті толығымен алмастыра отырып аудару; бейнелілікті алып тастап, автологиялық сөзбен аудару.

3) Заманға байланысты жаңа ұғым, құбылыстар туындап жатыр, сондықтан жаңа метафоралардың орын алуына, сондай-ақ шаблондылықтан қашып, төл тілдегі метафоралық тіркестердің жаңғыра, жаңаруына атсалыса отырып, тіл байлығын сақтау – аудармашының міндеті деп білу.

4) Метафораны саяси дискурс өзінің нұсқаулық сипатына сай қолданатындықтан, аудармашы өз қызметін атқаруда барынша бейтараптылықты ұстануда дұрыс нәтиже бере алады.

Араб саяси дискурсындағы метафораларды қазақ тіліне аудару барысында мынадай ерекшеліктер көрініс береді:

1) Араб саяси дискурсында метафорадан аяқ алғысыз, араб мәдениеті бойынша адресатқа барынша ықпал ету, эмоционалдық ахуал туғызу мақсатында ресми құрғақ сөзді бейнелілікпен түрлендіре сөйлеу не мәтін құру шешендік өнер деп танылады. Араб мәтініндегі метафораларды жеткізе аударуға тырыссақ, қазақ тіліндегі аударма «бейнеліліктің» астында қалады, аударма тым шұбалаңқы болып, негізгі айтар ойды жоғалтып алуға болады. Сондықтан аудармашы бейнелілікті қуа бермей, мәтіннің ұғынықты да дәл болуына басты назар аударғаны жөн.

2) Араб тілінің сөз туындау жүйесінің ерекшелігіне байланысты саяси дискурсына қатысты метафораларда абстракциялық ұғымдар қолданысы басым. Қазақ тіліне аударғанда, метафоралық тіркестер абстракциялық сөздермен тым «ауырлап» кетеді. Аудармашы оларды сөзбе-сөз аударудан қашып, одан да қазақ тіліндегі баламаларды қолданғаны абзал.

3) Араб саяси дискурсында метафораларды үнемі жаңалап отыру, құрамдас бөліктерін алмастыру арқылы жаңа бейне жасау үдерісі байқалады, кейбір «жаңашылдықтар» қазақ ұғымына келмейтіндіктен, аудармада дәстүрлі шаблонға арқа сүйеген дұрыс.

4) Араб саяси дискурсында метафоралық синонимдік қатардың көптігі аудармада қайталама болып көрінеді. Ұтымды, дискурс мәнін ашатын жақтарын саралап, сұраптай аударуға бел байлаған аудармашыға қосымша жауапкершілік жүктелері сөзсіз.

Әдебиеттер

- Акаш Бадр Абдуллах. Лингвистические особенности перевода политических текстов (на материале русско-арабских переводных соответствий): дисс. канд. – М.: МГУ, 2011. – 156 с.
- Аржанова И.А. Функциональный подход в вопросах обучения адекватному отражению метафоры в теории и практике перевода // Научно-методический журнал Мордовского государственного университета им. Н.П. Огарева: Интеграция образования. – 2013, – №2. – С. 136-142.
- Баранов Х.К. Арабско-русский словарь: ок. 84000 сл. – Ташкент: Камалак, 1994. – 911 с.
- Борковец Н.И. Техническая метафора в художественной картине мира (на материале немецкой прозы 20 века и ее переводов на русский язык): дисс... канд.филол.н. – Екатеринбург, 2000. – 203 с.
- Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – М., 2002. – № 3.– С. 32-43
- Зуборева А.А. Переводческий аспект изучения политического дискурса. – М., 2018. – С.200-205.
http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/60416/1/978-5-8295-0572-1_2018_01_40.pdf
- Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб.: Союз, 2010. – 320 с.
- Кобозева И.М. Семантические проблемы анализа политической метафоры // Вестник Московского университета. Сер. 9: Филология, 2001, – № 6. – С. 136–137.
- Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 237 с.
- Рябцева Н.К. Стереотипность и творчество в переводе // Переводоведение. – 2008. – № 12. – С. 11–28.
- Степаненко А.В. Лингвокогнитивные особенности функционирования метафоры в политическом дискурсе (на материале русского и немецкого языков): автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 2002.
(<http://www.disscat.com/content/lingvokognitivnye-osobennosti-funktsionirovaniya-metafory-v-politicheskom-diskurse-na-materi>)
- Суханов Ю.Ю. Политический дискурс как объект лингвистического анализа // Вестник РУДН. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. – 2018. Vol. 9. № 1. – С. 200-212.
- Чудинов А.П. Политическая лингвистика: учеб. пособие. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 256 с.
- Хазегеров Г.Г., Лобанов И.Б. Основы теории литературы: учебник. – Ростов н/Д.: Феникс, 2009. – 316 с.

References

- Akash Badr Abdullah, (2011) *Lingvistiche osobennosti perevoda politicheskikh tekstov (na material russko-arabskikh perevodnykh sootvetstviy)* [Linguistic features of the translation of political texts (based on Russian-Arabic translation correspondences)]. Kand.diss. M.: Moscow State University, p. 156.
- Arjanova I.A. (2013) *Funktionalnyi podhod v voprosakh obucheniya adekvatnomu otrazheniu metafory v teorii i praktike perevoda* [Functional approach to teaching adequate reflection of metaphor in translation theory and practice]. Nauchno-metodicheskii jurnal Mordovskogo gosudarstvennogo universiteta im.N.P.Ogarava: Integratsiya obrazovaniya, no 2. pp.136-142.
- Baranov H.K. (1994) *Arabsko-russkii slovar (ok. 84000 sl.)* [Arabic-Russian dictionary (about 84000 w)]. Tashkent: Kamalak, p. 911.
- Borkovets N.I. (2000) *Tehnicheskaya metafora v hudozhestvennoi kartine mira (na material nemetskoj prozy 20 veka i ee perevodov na russkii yazyk)* [Technical metaphor in the artistic picture of the world (based on German prose of the 20th century and its translations into Russian)]: diss ... candidate of philological sciences, Yekaterinburg, p. 203.
- Chudinov A.P. (2008) *Politicheskaya lingvistika: ucheb.posobie* [Political Linguistics: Textbook]. M.: Flinta: Nauka, p. 256.
- Demyankov V.Z. (2002) *Politicheskii diskurs kak predmet politologicheskoi filologii* [Political discourse as a subject of political science philology.]. *Politicheskaya nauka. Politicheskii diskurs: Istoriya i sovremennye issledovaniya*, no 3, pp. 32-43.
- Hazegerov G.G., Lobanov I.B. (2009) *Osnovy teorii literatury: uchebnik* [Fundamentals of Literature Theory]. Rostov n/D: Feniks, p. 316.
- Husam Haj Omar. (2015) *Translation of political Discourse in the middle-eastern Context*. Pakistan Journal of Languages and Translation Studies. https://www.researchgate.net/publication/305223177_Translation_of_Political_Discourse_in_the_Middle-Eastern_Context
- Kazakova T.A. (2010) *Prakticheskie osnovy perevoda* [Practical Basics of Translation]. SPb.: Soyuz, p. 320.
- Kobozeva I.M. (2001) *Semanticheskie problem analiza politicheskoi metafory* [Semantic problems of political metaphor analysis]. *Vestnik Moskovskogo universiteta: Filologiya*, vol. 9, no 6, pp. 136-137.
- Mátyás Bánhegyi.(2014) *Translation and Political Discourse*. <http://www.acta.sapientia.ro/acta-phil/C6-2/phil62-1.pdf>
- Newmark P.A. (1988) *A textbook of translation*. New York& Prentice Hall, p. 311.
- Retsker Y.I. (1974) *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika* [Translation Theory and Translation Practice]. M.: Mejdunarodnye otnosheniya, p. 237.
- Ryabtseva N.K. (2008) *Stereotipnost i tvorchesvo v perevode* [Stereotyping and creativity in translation]. *Perevodovedenie*, no 12, pp. 11–28.
- Stepanenko A.V. (2002) *Lingvokognitivnye osobennosti funkcionirovaniya metafory v politicheskom diskurse (na materiale russkogo i nemetskogo yazykov)* [Linguocognitive features of the functioning of metaphor in political discourse (based on the material of Russian and German languages).] *Avtoref. dis... kand.filol,nauk*. <http://www.disscat.com/content/lingvokognitivnye-osobennosti-funktsionirovaniya-metafory-v-politicheskom-diskurse-na-materi>

Suhanov Y.Y. (2018) Politicheskii diskurs kak obekt lingvisticheskogo analiza [Political discourse as an object of linguistic analysis]. Vestnik RUDN. Seriya: Teoriya yazyka. Semiotika. Semantuka, vol.9, no 1, pp. 200-212.

Zuboreva A.A. (2018) Perevodcheskii aspect izucheniya politicheskogo diskursa [Translation aspect of the study of political discourse], pp.200-205. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/60416/1/978-5-8295-0572-1_2018_01_40.pdf

2019 "مبادرة مستقبل الاستثمار" (Abdullah II, 2019)[At the Future Investment Initiative 2019], <https://kingabdullah.jo/ar/speeches>

نص خطاب السيسي خلال الجلسة الافتتاحية للقمة 32 للاتحاد الأفريقي [The text of El-Sisi's speech at the opening session of the 32nd Summit of the African Union], <https://alqemanews.com/>

نص كلمة السيسي في افتتاح منتدى شباب العالم في نسخته الثالثة [The text of El-Sisi's speech at the opening of the World Youth Forum in its third edition], <https://www.masrawy.com/news/ /2019/12/14/>

كلمة خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود لإخوانه وإبنائه المواطنين [The word of the Custodian of the Two Holy Mosques, King Salman bin Abdulaziz Al Saud, for his brothers and fellow citizens], <https://www.youtube.com/watch?v=vzKE7yvR0IA>